Kohtulahendite kogumik

KOHTUJURISTI ETTEPANEK
MELCHIOR WATHELET
esitatud 7. augustil 2018 [1]

Kohtuasi C-310/18 PPU

Spetsializirana prokuratura
versus
Emil Milev

(eelotsusetaotlus, mille on esitanud Spetsializiran nakazatelen sad (kriminaalasjade erikohus, Bulgaaria))

Eelotsusetaotlus – Eelotsuse kiirmenetlus – Direktiiv (EL) 2016/343 – Artiklid 3, 4 ja 10 – Süütuse presumptsioon – Avalikud seisukohavõtud süü kohta – Euroopa Liidu põhiõiguste harta artiklid 6, 47 ja 48 – Õigus vabadusele – Õigus tõhusale õiguskaitsevahendile ja õiglasele kohtulikule arutamisele – Süütuse presumptsioon ja kaitseõigused – Vahistamise kui tõkendi seaduslikkuse kontrollimise menetlus

I. Sissejuhatus

1. Käesolevas eelotsusetaotluses, mille esitas Euroopa Kohtu kantseleile 11. mail 2018 Spetsializiran nakazatelen sad (kriminaalasjade erikohus, Bulgaaria), palutakse tõlgendada Euroopa Parlamendi ja nõukogu 9. märtsi 2016. aasta direktiivi (EL) 2016/343, millega tugevdatakse süütuse presumptsiooni teatavaid aspekte ja õigust viibida kriminaalmenetluses kohtulikul arutelul,[2] artiklit 3, artikli 4 lõiget 1 ja artiklit 10 ning Euroopa Liidu põhiõiguste harta (edaspidi „harta“) artikleid 47 ja 48.

2. See eelotsusetaotlus esitati menetluse raames, mille algatamist taotles relvastatud röövimise eest kaupluses kriminaalvastutusele võetud Emil Milev, et tühistataks tema suhtes tõkendina kohaldatud vahistamine.

1 Algkeel: prantsuse.

2 ELT 2016, L 65, lk 1.

II. Õiguslik raamistik

A. Rahvusvaheline õigus

1. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon

3. Roomas 4. novembril 1950 allkirjastatud inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (edaspidi „EIÕK") artikkel 5 „Õigus isikuvabadusele ja -puutumatusele" sätestab:

„1. Igaühel on õigus isikuvabadusele ja -puutumatusele. Kelleltki ei või võtta tema vabadust, välja arvatud seaduses kindlaksmääratud korras järgmistel juhtudel:

[…]

c) seaduslik vahistamine või kinnipidamine, et tuua isik pädeva õigusasutuse ette põhjendatult kahtlustatuna õigusrikkumises või et põhjendatud vajaduse korral takistada õigusrikkumise toimepanekut või põgenemist pärast seda;

[…]

3. Iga lõike 1 punkti c kohaselt vahistatu või kinnipeetu toimetatakse viivitamata kohtuniku või muu seadusjärgse õigusemõistmise pädevusega ametiisiku ette ning tal on õigus kohtumenetlusele mõistliku aja jooksul või vabastamisele kuni asja arutamiseni. Vabastamise tingimuseks võib olla tagatiste kohaldamine asja arutamisele ilmumiseks.

4. Igaühel, kellelt on võetud vabadus vahistamise või kinnipidamisega, on õigus taotleda menetlust, milles kohus otsustaks kiires korras tema kinnipidamise õiguspärasuse ning korraldaks tema vabastamise, kui kinnipidamine on õigusvastane.

[…]".

4. EIÕK artiklis 6 „Õigus õiglasele kohtumenetlusele" on nähtud ette:

„1. Igaühel on oma tsiviilõiguste ja -kohustuste või temale esitatud kriminaalsüüdistuse üle otsustamisel õigus õiglasele ja avalikule kohtumenetlusele mõistliku aja jooksul sõltumatus ja erapooletus, seaduse alusel moodustatud kohtus. […]

2. Igaüht, keda süüdistatakse kuriteos, peetakse süütuks seni, kuni tema süü ei ole seaduse kohaselt tõendatud.

[…]".

B. Liidu õigus

1. Euroopa Liidu toimimise leping

5. ELTL artikli 82 lõikes 2 on sätestatud:

„Määral, mil see on vajalik kohtuotsuste ja õigusasutuste otsuste vastastikuse tunnustamise ning samuti politsei- ja õiguskoostöö hõlbustamiseks piiriülese mõõtmega kriminaalasjades, võivad Euroopa Parlament ja nõukogu seadusandliku tavamenetluse kohaselt kehtestada direktiividega miinimumeeskirjad. Sellised eeskirjad võtavad arvesse liikmesriikide õigustraditsioonide ja -süsteemide vahelisi erinevusi.

Need käsitlevad:

[…]

b) isikute õigusi kriminaalmenetluses;

[…]“.

2. Harta

6. Harta artiklis 6 on nähtud ette, et „[i]gaühel on õigus isikuvabadusele ja turvalisusele“.

7. Harta artiklis 47 „Õigus tõhusale õiguskaitsevahendile ja õiglasele kohtulikule arutamisele“ on sätestatud:

„Igaühel, kelle liidu õigusega tagatud õigusi või vabadusi rikutakse, on selles artiklis kehtestatud tingimuste kohaselt õigus tõhusale õiguskaitsevahendile kohtus.

Igaühel on õigus õiglasele ja avalikule asja arutamisele mõistliku aja jooksul sõltumatus ja erapooletus seaduse alusel moodustatud kohtus. Igaühel peab olema võimalus saada nõu ja kaitset ning olla esindatud.

[…]“.

8. Harta artikkel 48 „Süütuse presumptsioon ja kaitseõigus“ on sõnastatud järgmiselt:

„1. Iga süüdistatavat peetakse süütuks seni, kuni tema süü ei ole seaduse kohaselt tõendatud.

2. Iga süüdistatava õigus kaitsele on tagatud.“

9. Harta artikli 51 „Reguleerimisala“ lõikes 1 on sätestatud:

„Harta sätted on subsidiaarsuse põhimõtet arvesse võttes ette nähtud liidu institutsioonidele, organitele ja asutustele ning liikmesriikidele üksnes liidu õiguse kohaldamise korral. Seepärast austavad nad õigusi, järgivad põhimõtteid ning edendavad nende kohaldamist oma asjaomase pädevuse kohaselt, võttes arvesse liidule aluslepingute muudes osades antud volituste piire.“

10. Harta artikli 52 „Õiguste ja põhimõtete ulatus ja tõlgendamine“ lõikes 3 on sätestatud:

„Hartas sisalduvate selliste õiguste tähendus ja ulatus, mis vastavad [EIÕKga] tagatud õigustele, on samad, mis neile nimetatud konventsiooniga ette on nähtud. See säte ei takista liidu õiguses ulatuslikuma kaitse kehtestamist.“

3. Direktiiv 2016/343

11. Direktiivi 2016/343 põhjenduses 16 on märgitud:

„Süütuse presumptsiooni põhimõtet rikutaks, kui ametiasutuse avalikus avalduses või kriminaalmenetluses tehtud otsuses (välja arvatud see, milles otsustatakse süü küsimus) osutatakse kahtlustatavale või süüdistatavale kui süüdlasele, ilma et kõnealuse isiku süüd oleks seaduse kohaselt tõendatud. Nimetatud avaldused ja kriminaalmenetluses tehtud otsused ei tohiks viidata sellele, et kõnealune isik on süüdi. See ei tohiks piirata süüdistaja toiminguid, mille eesmärk on tõendada kahtlustatava või süüdistatava süüd, nagu süüdistus, ega kriminaalmenetluses tehtud otsuseid, mille alusel jõustub tingimisi karistus, tingimusel et järgitakse kaitseõigust. See ei tohiks piirata ka menetluslikku laadi eelotsuseid, mida teevad kohtud või muud pädevad asutused ning mille aluseks on kahtlustused või süüstavad tõendid, näiteks otsused eelvangistuse kohta, tingimusel et sellistes otsustes ei osutata kahtlustatavale või süüdistatavale kui süüdlasele. Enne menetluslikku laadi eelotsuse tegemist võib pädeval asutusel osutuda vajalikuks kõigepealt kontrollida, kas kahtlustatava või süüdistatava vastu on piisavalt süüstavaid tõendeid asjaomase otsuse põhjendamiseks, ning otsuses võib nendele tõenditele viidata.“

12. Direktiivi 2016/343 põhjenduses 48 on juhitud tähelepanu:

„Kuna käesolevas direktiivis kehtestatakse miinimumnormid, peaks liikmesriikidel olema võimalik direktiivis sätestatud õigusi laiendada, et tagada kaitse kõrgem tase. Liikmesriikide pakutava kaitse tase ei tohiks kunagi langeda allapoole nõuetest, mis on sätestatud hartas või konventsioonis, nagu seda on tõlgendanud Euroopa Kohus ja Euroopa Inimõiguste Kohus [edaspidi „EIK“]“.

13. Direktiivi 2016/343 artiklis 2 „Kohaldamisala“ on sätestatud:

„Käesolevat direktiivi kohaldatakse kriminaalmenetluses kahtlustatavale või süüdistatavale füüsilisele isikule. Seda kohaldatakse kõigis kriminaalmenetluse staadiumites alates hetkest, kui isikut kahtlustatakse või süüdistatakse kuriteo või väidetava kuriteo toimepanemises, kuni otsuse tegemiseni selle kohta, kas isik on asjaomase kuriteo toime pannud, ja see otsus on muutunud lõplikuks.“

14. Direktiivi 2016/343 artiklis 3 „Süütuse presumptsioon“ on sätestatud:

„Liikmesriigid tagavad, et kahtlustatavat ja süüdistatavat peetakse süütuks seni, kuni tema süüd ei ole seaduse kohaselt tõendatud.“

15. Direktiivi 2016/343 artiklis 4 „Avalikud seisukohavõtud süü kohta“ on nähtud ette:

„1. Liikmesriigid võtavad vajalikud meetmed tagamaks, et kuni kahtlustatava või süüdistatava süü ei ole seaduse kohaselt tõendatud, ei osutata ametiasutuste avalikes avaldustes ega kriminaalmenetluses tehtud otsustes, välja arvatud nendes, milles otsustatakse süü küsimus, kõnealusele isikule kui süüdlasele. See ei piira süüdistaja toiminguid, mille eesmärk on tõendada kahtlustatava või süüdistatava süü, ega menetluslikku laadi eelotsuseid, mille teevad õigus- või muud pädevad asutused ning mille aluseks on kahtlustused või süüstavad tõendid.

2. Liikmesriigid tagavad, et kui on rikutud käesoleva artikli lõikes 1 sätestatud kohustust mitte osutada kahtlustatavale või süüdistatavale kui süüdlasele, on vastavalt käesolevale direktiivile ja eelkõige artiklile 10 kättesaadavad asjakohased meetmed.

[…]".

16. Direktiivi 2016/343 artiklis 10 „Õiguskaitsevahendid" on sätestatud:

„1. Liikmesriigid tagavad, et kahtlustataval ja süüdistataval on tõhusad õiguskaitsevahendid, juhul kui nende käesoleva direktiivi kohaseid õigusi rikutakse.

2. Ilma et see piiraks tõendite lubatavust käsitlevate riigisiseste õigusnormide ja süsteemide kohaldamist, tagavad liikmesriigid, et kahtlustatava või süüdistatava antud selliste ütluste või tõendite hindamisel, mille saamisel rikuti tema õigust vaikida või õigust ennast mitte süüstada, austatakse kaitseõigust ja menetluse õiglust."

C. Bulgaaria õigus

17. Vastavalt Bulgaaria kriminaalmenetluse seadustiku (Nakasatelno-protsesualen kodeks, edaspidi „NPK") § 56 lõikele 1 „[võib kahtlustava või s]üüdistatava suhtes […] tõkendit kohaldada […], kui toimikus olevatest tõenditest nähtuvalt esineb piisav alus kahtlustada, et kahtlustatav või süüdistatav on süüteo toime pannud, ning kui esineb mõni §-s 57 nimetatud alustest".

18. Vastavalt NPK §-le 57 „kohaldatakse tõkendit selle vältimiseks, et kahtlustatav või süüdistatav põgeneb, paneb toime süüteo või takistab lõpliku kriminaalasjas mõistetud karistuse täitmist".

19. NPK §-s 58 on loetletud tõkendite hulgas nimetatud vahistamist.

20. NPK § 63 järgi „kohaldatakse tõkendina vahistamist, kui esineb piisav alus kahtlustada, et isik on pannud toime süüteo, mille eest seadus näeb ette vangistuse või muu karmima karistuse, ja kohtuasja tõenditest ilmneb, et on reaalne oht, et kahtlustatav või süüdistatav põgeneb või paneb toime süüteo".

21. NPK § 65 lõike 4 kohaselt võib kahtlustatav igal hetkel kohtueelse menetluse jooksul taotleda tõkendina kohaldatud vahistamise uuesti läbivaatamist ning „[k]ohus hindab kõiki vahistamise seaduslikkusega seonduvaid asjaolusid […]".

III. Põhikohtuasi ja eelotsuse küsimused

22. E. Milevit kahtlustatakse relvastatud röövimises 30. detsembril 2008 Billa supermarketiketi kauplusest Sofias (Bulgaaria). Et uurimises ei suudetud siiski koguda tõendeid tema vastu, ei esitatud talle süüdistust. 31. juulil 2009 see uurimine peatati, ilma et oleks tehtud kindlaks ühtegi kahtlusalust ja kellelegi süüdistust esitatud.

23. Vahepeal alustati E. Milevi suhtes kaks teist kriminaalasja[3]. Esimese raames keeldus Bulgaaria kohus E. Milevit vahistamast, leides, et põhitunnistaja BP ütlused ei ole usaldusväärsed. Selles kohtuasjas ei ole veel tehtud mingit sisulist kohtuotsust.

3 Kriminaalasi, „mis puudutab osalemist pangaröövis", ning teine kriminaalasi, „mis puudutab röövide eesmärgil moodustatud organiseeritud kuritegeliku ühenduse juhtimist ja teatavat hulka rööve".

24. Teise kohtuasja raames oli E. Milev vahi all 24. novembrist 2013 kuni 9. jaanuarini 2018: kuupäevani, mil ta mõisteti õigeks kõikides talle esitatud süüdistuse punktides. Kohus põhjendas seda õigeksmõistmist eelkõige seisukohaga, et tunnistaja BP ütlused ei ole usaldusväärsed.[4]

25. Tunnistaja BP andis nendes kahes kohtuasjas palju ütlusi erinevate kriminaalkorras karistatavate tegude kohta, milles E. Milev väidetavalt osales. Mitte üheski ütluses ei nimetanud ta kaupluse relvastatud röövimist 30. detsembril 2008.

26. Seda 2008. aastal toime pandud relvastatud röövi puudutavas kriminaalasjas alustati 11. jaanuaril 2018 uuesti menetlust.

27. Samal päeval kuulati tunnistaja BP üle. Ta märkis, et ta kavandas seda röövi koos E. Milevi ja kolmandate isikutega, kuid et E. Milev ei ilmunud kokkulepitud kuupäeval kohale. Seejärel sai BP meediast teada, et relvastatud röövimine pandi siiski toime, ja E. Milev olevat talle öelnud, et pani selle toime koos teiste isikutega. BP ütles, et andis oma tunnistuse nii palju aega hiljem sellepärast, et kartis E. Milevit, kuid kui ta sai teada, et E. Milev vabastatakse varasemas kohtuasjas tehtud õigeksmõistva kohtuotsuse tulemusena, hakkas ta muret tundma ja otsustas seepärast selle tunnistuse anda. Tunnistajale BP näidati videot relvastatud röövimisest ning ta kinnitas kategooriliselt, et tunneb ründajate hulgas ära E. Milevi.

28. Samal päeval, 11. jaanuaril 2018 alustati E. Milevi suhtes kriminaalasja selle relvastatud röövimise pärast[5] ning ta vahistati, et toimetada ta kohtu ette, kes pidi tegema otsuse, kas hoida teda vahi all.

29. Esimeses kohtuastmes rahuldati prokuröri taotlus hoida E. Milevit vahi all põhjendusega, et „esmapilgul" on tunnistaja BP ütlused usaldusväärsed. Teises kohtuastmes jäeti vahistamisotsus tunnistaja BP üksikasjalike ütluste põhjal muutmata põhjendusel, et ta saab võtta kriminaalvastutusele valetunnistuse andmise eest.

30. Eelotsusetaotluse esitanud kohus märgib oma eelotsusetaotluses, et kahes kohtuastmes analüüsiti BP ütlusi eraldi, võrdlemata neid õigustavate tõenditega. Argumentidele, mille esitas E. Milevi kaitsja selle kohta, ei antud vastust.

31. Eelotsusetaotluse esitanud kohus rõhutab, et vahistamise hilisema kontrolli raames leidis esimese astme kohus, et tõendeid ei ole vaja analüüsida üksikasjalikult, ning analüüsis ainult BP ütlusi. Esimese astme kohus leidis ka, et süüstavate tõendite väiksemast tõendusjõust piisab vahi all hoidmiseks.

32. Teise astme kohus kinnitas seda järeldust, taas tunnistaja BP ütluste põhjal. Ta märkis oma otsuses, et „uuri[s] väga üldiselt tunnistajate ütlusi" ning et tõendid, „kuigi need on kokkuvõtlikud, […] toetavad süüdistust […], kuna apellatsioonikohus ei saa neid tähelepanuta jätta seetõttu, et neid ei ole teiste tõenditega ümber lükatud".

4 Selle kriminaalmenetluse raames otsustas Spetsializiran nakazatelen sad (kriminaalasjade erikohus, Bulgaaria) 28. juuli 2016. aasta otsusega, mis saabus Euroopa Kohtusse 5. augustil 2016, menetluse peatada ja esitada Euroopa Kohtule eelotsuse küsimuse. Eelotsusetaotlus registreeriti kohtuasjana C-439/16 PPU: Milev. Spetsializiran nakazatelen sad (kriminaalasjade erikohus) küsis oma eelotsuse küsimusega sisuliselt, et kas direktiivi 2016/343 artikleid 3 ja 6 tuleb tõlgendada nii, et nendega on vastuolus Varhoven kasatsionen sadi (kõrgeim kassatsioonikohus) poolt direktiivi ülevõtmistähtaja alguses, 7. aprillil 2016 esitatud arvamus, mis annab liikmesriigi pädevatele kohtutele, kes lahendavad eelvangistuse kohaldamise määruse peale esitatud kaebust, õiguse otsustada, kas kriminaalkohtumenetluse etapis tuleb kahtlustatava eelvangistuses pidamise küsimuses teostada kohtulikku kontrolli selle üle, kas on piisav alus kahtlustada, et isik on talle etteheidetava süüteo toime pannud (vt 27. oktoobri 2016. aasta kohtuotsus Milev, C-439/16 PPU, EU:C:2016:818, punkt 28). Euroopa Kohus otsustas, et Varhoven kasatsionen sadi (kõrgeim kassatsioonikohus) 7. aprillil 2016 esitatud arvamus ei saa pärast direktiivi 2016/343 ülevõtmistähtaja möödumist selle direktiivi eesmärke tõsiselt kahjustada (vt 27. oktoobri 2016. aasta kohtuotsus Milev, C-439/16 PPU, EU:C:2016:818, punkt 36).

5 See röövimine kujutab karistusseadustiku (Nakazatelen kodeks, edaspidi „NK") § 199 lõike 2 punkti 3 kohaselt endast kriminaalkorras karistatavat tegu, mille eest karistatakse 15–20aastase vangistuse, eluaegse vangistuse või eluaegse vangistusega ilma äramuutmise võimaluseta.

33. Vahistamise teise kontrolli raames tehtud otsus on sama sisuga. Teise astme kohus leidis, et „[…] pärast 5. novembrit 2017, mil NPKd muudeti, on selle menetluse puhul nõutav piisav alus olemas. Kohus võtab kahtluse esinemise osas seisukoha, hinnates toimikus olevaid tõendeid väga üldiselt. Ühelgi juhul ei tule pärast NPK muutmist tõendeid põhjalikult hinnata […]. Sellise ütluste ja tõendite väga üldise analüüsi pinnalt […] saab tuvastada, et isiku võimalik seotus on üldjoontes tõenäoline ja teda on põhjust kahtlustada […]".

34. Eelotsusetaotluse esitanud kohus märgib, et E. Milevi kaitsja argumente, mis puudutasid BP erapoolikust ja tema ütluste ebausaldusväärsust, kohus ei arutanud ning et argumentidele, millele ta sõnaselgelt tugines, ei vastatud.

35. E. Milev arvab, et liikmesriigi õiguses tema vahistamise eeltingimusena sätestatud „piisava aluse" kriteeriumi tuleb tõlgendada nii, nagu seda sisustati EIK 30. augusti 1990. aasta otsuses Fox, Campbell ja Hartley *vs*. Ühendkuningriik (CE:ECHR:1990:0830JUD001224486), see tähendab nii, et selle kriteeriumi kohaselt on nõutav selliste objektiivsete andmete olemasolu, mis veenaksid objektiivset kõrvalseisjat selles, et asjasse puutuv isik on kõnealuse teo tõenäoliselt toime pannud. E. Milev esitas ka konkreetsed argumendid, mis puudutavad tunnistaja BP usaldusväärsust, ning tema kaitsja esitas hulga taotlusi, et kogutaks tõendeid tunnistaja BP ütluste usaldusväärsuse kontrollimiseks.

36. Eelotsusetaotlusest ilmneb, et enne NPK muutmist 5. novembril 2017 nõustus kohus kahtlustatava vahistamisega vaid juhul, kui oli jõudnud sügavale veendumusele, et on tõepoolest „piisav alus" kahtlustada, et asjaomane isik on süüteo toime pannud. Kohus võttis „piisava aluse" esinemise küsimuses seisukoha, olles „põhjalikult tutvunud kõigi toimikus olevate materjalidega, olles hinnanud vabalt süüstavate ja õigustavate tõendite usaldusväärsust ning vastanud konkreetselt ja selgelt kahtlustatava kaitsja esitatud argumentidele".

37. Lisaks oli vastavalt NPK artikli 29 lõike 1 punkti 1 alapunktile d konkreetselt keelatud see,[6] et tõkendina vahistamise kohaldamise või vahistamise seaduslikuks tunnistamise otsustanud kohtukoosseis lahendaks kriminaalasja kohtulikus menetluses selle süüdistusega seotud küsimusi või langetaks selle süüdituse kohta kohtuotsuse. See keeld põhines asjaolul, et olles võtnud seisukoha küsimuses, kas „piisav alus" esineb või mitte ja olles hinnanud tõendite usaldusväärsust, on see kohtukoosseis selle kriminaalasja sisu osas oma seisukoha juba kujundanud.

38. Pärast mitut hukkamõistmist EIK poolt muudeti NPKd 5. novembril 2017. Selle muudatusega tühistati NPK artikli 29 lõike 1 punkti 1 alapunktis d sätestatud sõnaselge keeld. Eelotsusetaotluse esitanud kohus märgib, et „[l]iikmesriigi kohtud peavad – sealhulgas ka kohtueelses menetluses – hindama, kas piisav alus esineb, ning jääma samal ajal erapooletuks".

39. Eelotsusetaotluse esitanud kohtu sõnul tekitas NPK artikli 29 lõike 1 punkti 1 alapunkti d kehtetuks tunnistamine uue kohtupraktika suuna küsimuses, kas on „piisav alus, mis võimaldab oletada", et kahtlustatav pani süüteo toime. Kohus peab selle küsimuse käsitlemisel vaatlema tõendeid üksnes nii, nagu need „esmapilgul" paistavad, mitte aga neid üksikasjalikult uurima. Sellest järeldub, et kohus „võib tõendid üksnes üles loetleda, ent ei või neid omavahel võrrelda ega sisuliselt analüüsida ega näidata, milliseid ja miks ta usaldusväärseks peab; ta võib „kahtlustäratavaid asjaolusid" kirjeldades üksnes ära näidata, et üldiselt on võimalik, ent mitte kindel, et kahtlustatav pani kõnealuse süüteo toime, ent ei või väljendada selget veendumust, et tõendid lubavad piisavalt veenvalt järeldada, et kahtlustatav selle süüteo toime pani; viimaks ei või kohus selgelt ja konkreetselt vastata kahtlustatava kaitsja esitatud argumentidele, kui ta peaks selleks väljendama kategoorilisemalt oma arvamust kõnealuse süüteo toimepanemise kohta või võtma seisukoha tõendites esinevate väidetavate vastuolude osas või andma hinnangu, kas tõendid on usaldusväärsed või mitte".

6 Nii oli enne 2017. aasta muudatust NPK artikli 29 lõike 1 punkti 1 alapunktis d sätestatud:
„Kohtunik […] ei või osaleda kohtukoosseisus, kui ta […] tegi määruse, millega kohtueelses menetluses kohaldati tõkendina vahistamist, tunnistati vahistamine seaduslikuks, muudeti seda või tühistati see."

40. Teisisõnu on siin kahekordne piirang, mis tähendab, et materiaalõiguse seisukohast on kohtunikul keelatud kohtulahendis märkida, et tal on sügav veendumus, et süüteo on toime pannud kahtlustatav või süüdistatav, ning menetluslikust seisukohast on keelatud hinnata tõendeid ja näidata, millised neist on usaldusväärsed ja miks.

41. Eelotsusetaotluse esitanud kohus märgib, et kuigi uue kohtupraktika eesmärk on säilitada seega kohtuniku erapooletus, kui ta otsustab, kas piisav alus esineb, langetab see praktikas vahistamise puhul kahtlustatavate või süüdistatavate õiguste kaitse taset.

42. Ta lisab, et see uus kohtupraktika ei ole üksmeelne. Märkimisväärne osa liikmesriigi kohtunikest leiab, et kahtlustatava või süüdistatava vahi alla jätmiseks peab süütuse presumptsioonist tulenevalt olema tuvastatud suurem tõenäosus, et viimane on süüteo toime pannud. Riigi kohtunikud leiavad, et kaitseõigused nõuavad tõendite üksikasjalikumat hindamist ning kahtlustatava või süüdistatava kaitsja poolt esitatud vastuväidetele konkreetsete vastuste andmist.

43. Selles olukorras otsustas eelotsusetaotluse esitanud kohus esitada Euroopa Kohtule järgmised eelotsuse küsimused:

„1. Kas direktiivi 2016/343 artikliga 3, artikli 4 lõike 1 teise lausega, artikliga 10, põhjenduse 16 neljanda ja viienda lausega ja põhjendusega 48 ning harta artiklitega 47 ja 48 on kooskõlas liikmesriigi kohtupraktika, mille kohaselt on tõkendi „vahistamine“ jätkuva kohaldamise (neli kuud pärast kahtlustatava või süüdistatava kinnipidamist) eelduseks „piisava aluse“ olemasolu, mida mõistetakse nõnda, et „esmapilgul“ nähtub, et kahtlustatav või süüdistatav võis kõnealuse süüteo toime panna?

Või kui see nii ei ole, siis kas ülalnimetatud sätetega on kooskõlas liikmesriigi kohtupraktika, mille kohaselt loetakse „piisavaks aluseks“ suurt tõenäosust, et kahtlustatav või süüdistatav on kõnealuse süüteo toime pannud?

2. Kas direktiivi 2016/343 artikli 4 lõike 1 teise lausega, artikliga 10, põhjenduse 16 neljanda ja viienda lausega ja põhjendusega 48 ning harta artikliga 47 on kooskõlas liikmesriigi kohtupraktika, mille kohaselt peab kohus eelnevalt kohaldatud tõkendi „vahistamine“ muutmiseks esitatud taotluse kohta tehtavat otsust põhjendama ilma süüstavaid ja õigustavaid tõendeid võrdlemata, isegi kui kahtlustatava või süüdistatava kaitsja on sellekohaseid argumente esitanud, kusjuures selle piirangu ainsaks põhjuseks on see, et kohtunik jääks erapooletuks juhuks, kui see kohtuasi peaks määratama talle sisuliseks läbivaatamiseks?

Või kui see nii ei ole, siis kas ülalnimetatud sätetega on kooskõlas kohtupraktika, mille kohaselt uurib kohus tõendeid üksikasjalikumalt ja täpsemalt ning vastab selgelt kahtlustatava või süüdistatava kaitsja argumentidele, isegi kui ta nõnda riskib sellega, et ta ei saa, juhul kui see kohtuasi määratakse talle sisuliseks läbivaatamiseks, seda sisuliselt läbi vaadata ega süü küsimuses otsust teha, mis tähendaks seda, et sisuliselt vaataks selle kohtuasja läbi teine kohtukoosseis?“

IV. Kiirmenetlus ja menetlus Euroopa Kohtus

44. Eelotsusetaotluse esitanud kohus taotles, et käesoleva eelotsusetaotluse suhtes kohaldataks Euroopa Kohtu kodukorra artiklis 107 ette nähtud kiirmenetlust.

45. See kohus põhjendab seda taotlust nii, et E. Milev viibib vahi all. Kohus leiab, et see eelotsusetaotlus on – mis puudutab direktiivi 2016/343 tõlgendamist – vajalik, et teha otsus E. Milevi vahistamise seaduslikkuse kohta. Eelotsusetaotluse esitanud kohus märgib eelkõige, et E. Milev jääb vahi alla seni, kuni Euroopa Kohus teeb eelotsusetaotluse kohta otsuse.

46. Euroopa Kohtu esimene koda otsustas 5. juunil 2018 ettekandja-kohtuniku ettepanekul ja pärast minu ärakuulamist rahuldada eelotsusetaotluse esitanud kohtu taotluse, et käesoleva eelotsusetaotluse suhtes kohaldatakse kiirmenetlust.

47. Kirjalikke seisukohti esitasid E. Milev ja komisjon. Bulgaaria valitsus ei esitanud kirjalikke seisukohti. Madalmaade valitsus ja komisjon esitasid suulisi seisukohti kohtuistungil, mis toimus 11. juulil 2018.

V. Õiguslik analüüs

48. Nende küsimustega – mida tuleb minu arvates käsitleda koos – küsib eelotsusetaotluse esitanud kohus sisuliselt, kas direktiivi 2016/343 artiklit 3, artikli 4 lõike 1 teist lauset ja artiklit 10 ning harta artikleid 47 ja 48 tuleb tõlgendada nii, et kahtlustatava või süüdistatava vahi all pidamiseks piisab ainult sellest, kui selle vahistamise peale esitatud kaebust arutav kohus leiab, et „esmapilgul“ [7] tundub, et see isik võis selle süüteo toime panna, või on vastupidi vaja tuvastada, et on „suur tõenäosus“ [8], et ta pani selle süüteo toime.

49. Eelotsusetaotluse esitanud kohtul on tekkinud ka küsimus, missugune peab olema vahistamise kohta tehtava otsuse põhjendus ja missuguseid tõendeid peab kohus arvesse võtma, et oleks austatud harta artiklis 47 sätestatud õigust õiglasele kohtulikule arutamisele ning harta artiklis 48 ja direktiivi 2016/343 artiklites 3 ja 4 ette nähtud süütuse presumptsiooni.

A. Harta artiklite 6, 47 ja 48 ning direktiivi 2016/343 kohaldamine vahistamisotsuste suhtes

50. Eelotsusetaotlusest ning eelotsusetaotluse esitanud kohtu küsimustest ilmneb, et viimane esitab Euroopa Kohtule küsimuse süütuse presumptsiooni [9], õiguse vabadusele [10] ja kohtu erapooletuse kohta [11].

51. Direktiivi 2016/343 artikli 1 kohaselt on selle direktiivi eesmärk eelkõige sätestada ühised miinimumnormid, mis käsitlevad süütuse presumptsiooni teatavaid aspekte kriminaalmenetluses, et suurendada liikmesriikide usaldust üksteise kriminaalõigussüsteemide vastu, aidates sellega kaasa kriminaalasjades tehtavate otsuste vastastikuse tunnustamise hõlbustamisele. [12]

52. Ikka veel pooleliolevas kriminaalmenetluses kahtlustatava füüsilise isiku E. Milevi vahistamine kuulub direktiivi 2016/343 kohaldamisalasse niisugusena, nagu on määratletud selle artiklis 2, [13] mida „kohaldatakse kõigis kriminaalmenetluse staadiumites alates hetkest, kui isikut kahtlustatakse või süüdistatakse kuriteo või väidetava kuriteo toimepanemises, kuni otsuse tegemiseni selle kohta, kas isik on asjaomase kuriteo toime pannud, ja see otsus on muutunud lõplikuks“ [14].

7 Vt eelkõige käesoleva ettepaneku punkt 39.

8 Vt eelkõige käesoleva ettepaneku punkt 43.

9 Vt eelkõige harta artikkel 48 ja direktiiv 2016/343.

10 Harta artikkel 6.

11 Vt eelkõige harta artikkel 47.

12 Vt direktiivi 2016/343 põhjendus 10. Komisjoni sõnul „on direktiiviga [2016/343] kehtestatud minimaalnõuded teatavate menetluslike tagatiste kohta kahtlustatavatele ja süüdistatavatele kriminaalmenetlustes. See käsitleb süütuse presumptsiooni teatavaid aspekte […]. Sellest järeldub, et direktiiv ei kujuta endast ei täielikku ega ammendavat vahendit vahi all peetava kahtlustatava põhiõiguste kaitsel“ (tema seisukohtade punkt 11). Oma seisukohtade punktis 26 väidab komisjon, et direktiivi 2016/343 artikkel 4 sisaldab ainult ühte *eitavas* vormis nõuet vahistamisotsuse õiguspärasuse kohta, st et kui tehakse otsus vahistamise küsimuses, ei tohi kahtlustatavale osutada kui süüdlasele.

13 Vt selle kohta kohtujurist Bobeki ettepanek kohtuasjas Milev (C-439/16 PPU, EU:C:2016:760, punktid 59–63).

14 Vt ka direktiivi 2016/343 põhjendus 12.

53. Selles küsimuses ilmneb direktiivi 2016/343 põhjendusest 16, et vahistamisotsuste suhtes kohaldatakse süütuse presumptsiooni ning et seda põhimõtet rikutaks, kui otsuses osutatakse kahtlustatavale või süüdistatavale kui süüdlasele, ilma et kõnealuse isiku süüd oleks seaduse kohaselt tõendatud.

54. Komisjon arvab, et kuna liidu õiguses puuduvad ühtlustamismeetmed kõnesoleva süüteo osas, ei saa seda menetlust pidada liidu õiguse kohaldamiseks. Sellest järeldub, et hartat kui niisugust ei kohaldata selle menetluse suhtes.

55. Komisjon põhjendas oma väidet, et harta ei ole kohaldatav, ka sellega, et direktiivis 2016/343 puuduvad jaatavas vormis materiaalõigusnormid, mis käsitleksid vahistamist.

56. Mina selle väitega ei nõustu.

57. Arvan, et direktiiv 2016/343 ei puuduta sugugi kõnesolevat süütegu, vaid kriminaalmenetlust üldiselt ning et reeglid, mis on sellega süütuse presumptsiooni kohta kehtestatud, on täpselt sama siduvad nagu jaatavas vormis nõuded. Arvestades asjaolu, et direktiiv on kõnesoleva kriminaalmenetluse suhtes kohaldatav, kujutab selles sätestatud õigusnormide ning eelkõige selle artiklite 3 ja 4 kohaldamine endast lisaks liidu õiguse kohaldamist harta artikli 51 lõike 1 tähenduses. Eelotsusetaotluse esitanud kohus peab veenduma, et järgitakse põhiõigusi, mis on põhikohtuasjas süüdistatavatele hartaga tagatud. Kohustus järgida süütuse presumptsiooni eeldab nende õiguste järgimist.[15]

58. Tuleb ka meenutada, et harta artikli 52 lõikes 3 on nähtud ette, et hartas sisalduvate selliste õiguste tähendus ja ulatus, mis vastavad EIÕK-ga tagatud õigustele, on samad, mis neile selle konventsiooniga ette on nähtud. Harta selle sätte eesmärk on tagada vajalik kooskõla harta sätestatud õiguste ja nende vastavate õiguste vahel, mis on tagatud EIÕK-ga, ilma et sellega kahjustataks liidu õiguse ja Euroopa Liidu Kohtu sõltumatust.[16]

59. Märgin, et harta artiklis 6 sätestatud „õigus vabadusele" vastab samale EIÕK artikli 5 lõikes 1 ette nähtud mõistele,[17] nagu harta artiklis 47 ette nähtud õigus õiglasele kohtulikule arutamisele vastab EIÕK artikli 6 lõikele 1, ning et harta artikli 48 lõikes 1 sätestatud süütuse presumptsiooni põhimõte vastab EIÕK artikli 6 lõigetele 2 ja 3.[18] Lisaks ilmneb direktiivi 2016/343 põhjendusest 48, et „[l]iikmesriikide pakutava kaitse tase ei tohiks kunagi langeda allapoole nõuetest, mis on sätestatud hartas või [EIÕK-s], nagu seda on tõlgendanud Euroopa Kohus ja [EKI]".

B. EIÕK artikkel 5 ja vahistamine

60. EIK praktikast, mis käsitleb EIÕK artiklit 5 – mida tuleb harta artikli 6 tõlgendamisel arvesse võtta –, tuleneb, et see säte kaitseb isikute füüsilist turvalisust ja on sellena esmajärgulise tähtsusega.[19] See hõlmab eesmärki kaitsta isikut meelevaldse või põhjendamatu vabaduse võtmise eest.[20]

15 Vt analoogia alusel 5. juuni 2018. aasta kohtuotsus Kolev jt (C-612/15, EU:C:2018:392, punkt 68 ja seal viidatud kohtupraktika). Vt ka analoogia alusel kohtujurist Bobeki ettepanek kohtuasjas Milev (C-439/16 PPU, EU:C:2016:760, punktid 69–76), kes rajab oma analüüsi EIÕK mitme sätte samaaegsele kohaldamisele kriminaalmenetluse suhtes.

16 Vt 28. juuli 2016. aasta kohtuotsus JZ (C-294/16 PPU, EU:C:2016:610, punktid 48–50).

17 Vt 15. märtsi 2017. aasta kohtuotsus Al Chodor (C-528/15, EU:C:2017:213, punkt 37).

18 Vt 10. juuli 2014. aasta kohtuotsus Nikolaou *vs.* kontrollikoda (C-220/13 P, EU:C:2014:2057, punkt 35). Minu arvates puudutab ainult EIÕK artikli 6 lõige 2 konkreetselt süütuse presumptsiooni.

19 Vt EIK 5. juuli 2016. aasta otsus Buzadji *vs.* Moldova Vabariik, CE:ECHR:2016:0705JUD002375507, punkt 84. EIK sõnul „on [EIÕK] artikkel 5 artiklite 2, 3 ja 4 kõrval üks peamisi õigusnorme, mis tagavad põhiõigused, mis kaitsevad isikute füüsilist turvalisust, […] ja sellena on tal esmajärguline tähtsus".

20 Vt eelkõige EIÕK artikli 5 lõigetes 3 ja 4 ette nähtud õiguskaitsevahendid.

61. EIK väljakujunenud praktika kohaselt tuleneb *presumptsioon, mis kõneleb vabastamise kasuks*, EIÕK artiklist 5. Kuni süüdimõistmiseni tuleb süüdistatavat lugeda süütuks ning peamiselt on EIÕK selle artikli lõigete 3 ja 4 eesmärk kohustada isikut vabastama, kui kinnipidamine ei ole seaduslik või kui kohtuotsust ei langetata mõistliku aja jooksul.[21] Oma 26. juuli 2001. aasta otsuse Ilijkov *vs.* Bulgaaria, CE:ECHR:2001:0726JUD003397796, punktis 84 otsustas EIK, et kinnipidamine saab olla põhjendatud ainult siis, kui on selgeid märke sellest, et on olemas reaalne avalik huvi, mis on süütuse presumptsioonist hoolimata isikliku vabaduse austamise suhtes ülimuslik.

62. Arvan, et tuleb rõhutada, et EIK praktikas on õigus vabadusele ja süütuse presumptsioon tihedalt seotud. Üks on nimelt teisest lahutamatu.

63. Õiguse vabadusele erandite loetelu EIÕK artikli 5 lõikes 1 on ammendav.[22] EIÕK artikli 5 lõike 1 punkti c kohaselt tohib isikut kinni hoida ainult kriminaalmenetluses, et tuua isik pädeva õigusasutuse ette põhjendatult kahtlustatuna õigusrikkumises.[23]

64. Sama õigusakt nõuab eelkõige,[24] et esineksid „põhjendatud" kahtlused,[25] et vahistatu ja kinnipeetu on pannud toime õigusrikkumise. See õigusnorm eeldab, et esinevad faktilised asjaolud või teave, mis võib veenda objektiivset kõrvaltvaatajat, et asjaomane isik *võis* panna selle õigusrikkumise toime. See, mida võib pidada „põhjendatuks", sõltub kogu toimikus oleva teabe analüüsist.[26]

65. Tuleb rõhutada, et „faktilised asjaolud, mis tekitavad põhjendatud kahtlusi, ei pea olema sama taseme asjaolud, mis peavad esinema, et õigustada süüdimõistmist või isegi süüdistuse esitamist".[27]

66. EIK 25. märtsi 1999. aasta otsuse Nikolova *vs.* Bulgaaria, CE:ECHR:1999:0325JUD003119596, punktis 61 on märgitud, et kuigi „[EIÕK artikli 5 lõige 4] ei kohusta kohut, kes arutab kaebust vahistamise peale, tõesti analüüsima kõiki kaebaja argumente, oleksid selles ette nähtud tagatised sisutühjad, kui kohus võiks riigisisese õiguse ja praktika põhjal asuda seisukohale, et konkreetsed faktilised asjaolud, millele süüdistatav tugineb ja mis võivad seada kahtluse alla, kas vabaduse võtmine

21 Vt selle kohta EIK 10. märtsi 2009. aasta otsus Bykov *vs.* Venemaa, CE:ECHR:2009:0310JUD000437802, punkt 61. EIÕK artikli 5 lõikega 3 on isikutele, kes on vahistatud või kinni peetud põhjendusel, et neid kahtlustatakse kriminaalkorras karistatavas teos, antud tagatised meelevaldse või põhjendamatu vabaduse võtmise vastu (vt EIK 29. aprilli 1999. aasta otsus Aquilina *vs.* Malta, CE:ECHR:1999:0429JUD002564294, punkt 47). EIÕK artikli 5 lõige 4 tagab vahistatutele või kinnipeetavatele õiguskaitsevahendi ja selles on sätestatud ka nende õigus saavutada nii kiiresti kui võimalik pärast kaebuse esitamist nende kinnipidamise seaduslikkuse kohta kohtuotsus, mis nende vangistuse lõpetab, kui see osutub ebaseaduslikuks (vt EIK 9. juuli 2009. aasta otsus Mooren *vs.* Saksamaa, CE:ECHR:2009:0719JUD00136403, punkt 106).

22 EIK praktika kohaselt sobib selle õigusnormi eesmärgiga kokku ainult kitsendav tõlgendus: tagada, et kelleltki ei võetaks vabadust meelevaldselt (vt EIK 6. aprilli 2000. aasta otsus Labita *vs.* Itaalia, CE:ECHR:2000:0406JUD002677295, punkt 170). Lisaks peavad ametiasutused veenvalt tõendama, et iga kinnipidamisperiood – ükskõik kui lühike – on põhjendatud (vt EIK 22. mai 2012. aasta otsus Idalov *vs.* Venemaa, CE:ECHR:2012:0522JUD000582603, punkt 140).

23 Vt EIK 1. juuli 1961. aasta otsus Lawless *vs.* Iirimaa, CE:ECHR:1961:0701JUD000033257, lk 51–53, punkt 14, ja 22. veebruari 1989. aasta otsus Ciulla *vs.* Itaalia, CE:ECHR:1989:0222JUD001115284, lk 16–18, punktid 38–41.

24 Ehkki EIÕK artikli 5 lõike 1 punkti c tekstis on nõutud, et asjaomane isik oleks põhjendatult kahtlustatud „õigusrikkumises" *või* (kohtujuristi kursiiv) eksisteeriks „põhjendatud vajadus takistada õigusrikkumise toimepanekut või põgenemist pärast seda", arvan, et EIK hiljutises kohtupraktikas on need alternatiivsed võimalused muudetud kumulatiivseteks. Oma 5. juuli 2016. aasta otsuses Buzadji *vs.* Moldova Vabariik, CE:ECHR:2016:0705JUD002375507, leidis EIK (suurkoda), et tema EIÕK artiklit 5 käsitlevat kohtupraktikat on tarvis edasi arendada. Selle kohtuotsuse punktides 92–102 otsustas EIK, et põhjendatud kahtlus, et vahistatud isik pani toime õigusrikkumise, *ei saa üksi* muuta vahi all pidamist seaduslikuks, seda peavad õigustama veel muud põhjused. Need muud põhjused on põgenemisoht, tunnistajatele surve avaldamise või tõendite moonutamise oht, kokkumänguoht, korduva kuriteo toimepanemise oht, avaliku korra rikkumise oht või ka sellest tingitud vajadus kaitsta isikut, kelle suhtes on võetud vabadust piirav meede. Tuleb rõhutada, et sama kohtuotsuse punktis 102 märkis EIK, et „kohtuniku kohustus esitada asjakohased ja piisavad põhjused, mis vabaduse võtmist õigustavad – peale põhjendatud kahtluste, et vahistatu on pannud toime süüteo –, kehtib juba sellest esimesest otsusest peale, millega anti korraldus vahi all hoidmiseks, st „otsekohe" pärast vahistamist". Lisaks tuleb nende ohtude esinemist nõuetekohaselt tõendada ja ametiasutuste vastav arutluskäik ei tohi olla abstraktne, üldine või stereotüüpne (vt EIK 28. novembri 2017. aasta otsus Merabishvili *vs.* Gruusia, CE:ECHR:2017:1128JUD007250813, punkt 222). Märgin, et põhikohtuasjas ei näi olevat põgenemisohtu, tunnistajatele surve avaldamise või tõendite moonutamise ohtu, kokkumänguohtu, korduva kuriteo toimepanemise ohtu, avaliku korra rikkumise ohtu või ka sellest tingitud vajadust kaitsta isikut, kelle suhtes on võetud vabadust piirav meede. Tuleb rõhutada, et EIK niisugune praktika tugevdab märgatavalt õigust vabadusele ja seeläbi süütuse presumptsiooni.

25 EIK on otsustanud, et „kui ei ole põhjendatud kahtlusi, et vahistatud isik pani toime õigusrikkumise, st kui vahistamine ei kuulu EIÕK artikli 5 lõike 1 punktis c loetletud lubatud erandite alla, on vahi all pidamine ebaseaduslik ja kohtul peab olema õigus anda korraldus ta vabastada" (vt EIK 3. oktoobri 2006. aasta otsus McKay *vs.* Ühendkuningriik, CE:ECHR:2006:1003JUD000054403, punkt 40).

26 Vt EIK 30. augusti 1990. aasta otsus Fox, Campbell ja Hartley *vs.* Ühendkuningriik, CE:ECHR:1990:0830JUD001224486, punkt 32.

27 Vt EIK 28. novembri 2017. aasta otsus Merabishvili *vs.* Gruusia, CE:ECHR:2017:1128JUD007250813, punkt 184.

on „seaduslik“ [EIÕK] tähenduses, ei ole asjakohased või jätta need arvesse võtmata“. Sellest järeldub, et kui kaebaja tugineb niisugustele konkreetsetele faktilistele asjaoludele – mis ei tundu olevat ei vähe tõepärased ega tähtsusetud –, ei vasta kohtu kontroll EIÕK artikli 5 lõikes 4 sätestatud nõuetele, kui ta jätab need argumendid arvesse võtmata.

67. Lisaks tuleb märkida, et kui isikut hoitakse edasi vahi all,[28] on see, et peavad püsima põhjendatud kahtlused, et ta on pannud toime õigusrikkumise, selle vahi all hoidmise õiguspärasuse hädavajalik tingimus.[29]

C. EIÕK artikli 6 lõige 1 ja kohtu erapooletus

68. Seoses EIÕK artikli 6 lõikega 1 hinnatakse kohtu erapooletust korraga subjektiivselt, selgitades välja niisuguse kohtuniku isikliku veendumuse ja käitumise sel puhul,[30] ning objektiivselt, veendudes, et ta kindlustab selles osas piisavad tagatised, mis välistavad igasuguse põhjendatud kahtluse[31].

69. EIK sõnul seisneb objektiivne hindamine selles, et tehakse kindlaks, kas olenemata kohtuniku isiklikust käitumisest võimaldab mõni kontrollitav faktiline asjaolu tema erapooletuse kahtluse alla seada. Seejuures võib oluline olla isegi see, kuidas tundub. Küsimus on usalduses, mida demokraatliku ühiskonna kohtud peavad õigussubjektidele sisendama, ja kriminaalvaldkonnas alustades süüdistatavatest[32]. Seega peab end taandama iga kohtunik, kelle puhul võib põhjendatult karta, et ta ei ole erapooletu.[33]

70. Eelotsusetaotluse esitanud kohtu teisest küsimusest ilmneb, et ta esitab Euroopa Kohtule küsimuse kohtute objektiivse erapooletuse kohta.

71. EIK otsustas 24. mai 1989. aasta otsuses Hauschildt *vs*. Taani, CE:ECHR:1989:0524JUD001048683, punkt 49, et kahtlusi kohtuniku erapooletuses *võib* süüdistataval tekitada see, kui kohtunikud, kes osalevad asja lõplikul arutamisel apellatsiooniastmes, tegid asjas otsuse juba varem ja on teinud enne seda menetlust mitu kaebajat puudutavat otsust, eelkõige otsused tema vahistamise kohta. EIK sõnul ei saa siiski asuda seisukohale, et kaebaja kahtlused kohtuniku erapooletuses on „objektiivselt põhjendatud kõikidel juhtudel: vastus on olenevalt juhtumi asjaoludest erinev“.

72. EIK sõnul „[e]i saa kahtlusi samastada süü kindla tuvastamisega [ja asjaolu, et] esimese astme või apellatsioonikohus […] *on juba teinud enne seda menetlust otsuse – eelkõige vahistamise küsimuses –, ei saa seega iseenesest õigustada kahtlemist tema erapooletuses*. […] Mõni asjaolu võib siiski teataval juhul võimaldada teha teistsuguse järelduse“.[34]

28 11. juuli 2018. aasta kohtuistungi ajaks oli E. Milevit vahi all hoitud juba kuus kuud.

29 Vt EIK 28. novembri 2017. aasta otsus Merabishvili *vs*. Gruusia, CE:ECHR:2017:1128JUD007250813, punkt 222.

30 Kohtuniku isiklikku erapooletust eeldatakse kuni vastupidise tõendamiseni. EIK 15. detsembri 2005. aasta otsuses Kyprianou *vs*. Küpros, CE:ECHR:2005:1215JUD0007379701, punkt 119, kinnitas EIK raskust tõendada EIÕK artikli 6 rikkumise esinemist subjektiivse erapoolikuse tõttu.

31 Vt EIK 24. mai 1989. aasta otsus Hauschildt *vs*. Taani, CE:ECHR:1989:0524JUD001048683, punkt 46.

32 Termin „prévenu“ (süüdistatav), mida kasutab EIK, on samaväärne direktiivi 2016/343 prantsuskeelses versioonis kasutatud terminiga „personne poursuivie“ (süüdistatav).

33 Vt EIK 24. mai 1989. aasta otsus Hauschildt *vs*. Taani, CE:ECHR:1989:0524JUD001048683, punkt 48.

34 Kohtujuristi kursiiv. Vt EIK 24. mai 1989. aasta otsus Hauschildt *vs*. Taani, CE:ECHR:1989:0524JUD001048683, punktid 50 ja 51. Vt ka EIK 27. veebruari 2007. aasta otsus Nestak *vs*. Slovakkia, CE:ECHR:2007:0227JUD006555901, punkt 100, ja 22. aprilli 2010. aasta otsus Chesne *vs*. Prantsusmaa, CE:ECHR:2010:0422JUD002980806, punktid 36–39. Selles viimases kohtuotsuses leidis EIK, et kohtu põhjendused, millega jäeti kaebaja vahistamine muutmata ja ta jäeti vahi alla, kujutasid endast pigem eelarvamust, et ta on süüdi, kui lihtsalt kahtlustuse seisu kirjeldust. Sellest järeldus, et asjaolu, et samad kohtunikud kuulusid kotta, mis pidi tegema otsuse sisulistes küsimustes, võis ka tekitada kahtlusi ja kujutada endast seega EIÕK artikli 6 lõike 1 rikkumist. EIK märkis, et kohtunikud ei piirdunud üldise hinnangu andmisega etteheidetavatele faktilistele asjaoludele, õigustamaks seda, et vahi all edasi pidamine on asjakohane, vaid tegid vastupidi otsuse küsimuses, kas kaebaja vastu on olemas tõendid, mis tema süüd kinnitavad.

73. Selles küsimuses on EIK leidnud, et kui kohus, kes teeb otsuse vahistamise kohta, peab veenduma, kas esinevad „eriti tõsised kahtlused", et kahtlustatav pani toime süüteo, rikutakse sellega, kui ta peab tegema otsuse kahtlustatava süü küsimuses, EIÕK artikli 6 lõiget 1. EIK on otsustanud, et erinevus „eriti tõsiste kahtluste" ja probleemi vahel, mis menetluse lõpuks tuleb lahendada,[35] on imeväike[36].

D. EIÕK artikli 6 lõige 2 ja süütuse presumptsioon

74. EIÕK artikli 6 lõikes 2 sätestatud süütuse presumptsioon eeldab eelkõige, et kohtukoosseisu liikmed ei lähtu oma kohustusi täites eelarvamusest, et kahtlustatav või süüdistatav pani süüteo toime: tõendamiskoormis lasub süüdistajal ja kahtlus tuleb kasuks süüdistatavale.[37] See süütuse presumptsioon on üks õiglase kriminaalmenetluse element, mis peab EIÕK artikli 6 lõike 1 kohaselt olemas olema.[38] Seda eiratakse, kui kahtlustavat või süüdistatavat puudutavast kohtuotsusest kumab läbi tunne, et ta on süüdi, ehkki tema süüd ei ole varem seaduse kohaselt tõendatud. Isegi kui seda ei ole kindlalt tuvastatud, piisab põhjendustest, mis lasevad aimata, et kohus peab asjaomast isikut süüdlaseks.[39] EIK praktika kohaselt „tuleb eristada kinnitusi, millest kumab läbi tunne, et asjaomane isik on süüdi, ja kinnitusi, milles kirjeldatakse üksnes kahtlustuse seisu. Esimestega rikutakse süütuse presumptsiooni, samas kui teised leitakse olevat [EIÕK] artikli 6 mõttega kooskõlas."[40]

E. Kohaldamine käesoleval juhul

75. Kõigepealt meenutan, et harta kõik sätted on liikmesriikidele siduvad, kui nad kohaldavad direktiivi 2016/343, ning et nad peavad nende õigusnormidega kehtestatud nõuded omavahel kokku sobitama ja seda isegi siis, kui kohustus järgida harta kõiki sätteid võib teatavatel asjaoludel – nagu põhikohtuasjas – nõuda delikaatset lähenemist, et leida õiglane tasakaalupunkt kõnesolevate õiguste vahel[41].

76. Et niisuguse kahtlustatava nagu E. Milevi vahistamine[42] kriminaalmenetluses kuulub selle direktiivi kohaldamisalasse,[43] ilmneb direktiivi 2016/343 artiklitest 3 ja 4 ning selle põhjendusest 16 selgelt, et kui riigisisene kohus teeb otsuse vahistamise kohta, tuleb järgida süütuse presumptsiooni. Sellest järeldub, et see kohus ei tohi osutada kahtlustatavale kui süüdlasele senikaua, kui tema süü ei ole seaduse kohaselt tõendatud[44].

77. Seevastu ei ole direktiivi 2016/343 artikli 4 lõikega 1 vastuolus menetluslikku laadi eelotsused, näiteks vahistamisotsused,[45] mille kohtud teevad ja mis põhinevad kahtlustustel või süüstavatel tõenditel. Lisaks on direktiivi 2016/343 artikli 4 lõikes 2 ette nähtud, et liikmesriigid tagavad, et kui on rikutud sama artikli lõikes 1 sätestatud kohustust, on asjakohased meetmed kättesaadavad.[46]

35 St otsus süü küsimuses, kui tuleb teha otsus juhtumi sisulistes küsimustes.

36 Vt EIK 24. mai 1989. aasta otsus Hauschildt *vs.* Taani, CE:ECHR:1989:0524JUD001048683, punkt 52.

37 Vt ka direktiivi 2016/343 artikkel 6.

38 Vt EIK 28. novembri 2012. aasta kohtuotsus Lavents *vs.* Läti, CE:ECHR:2012:112JUD005844200, punkt 125.

39 Vt EIK 10. veebruari 1995. aasta otsus Allenet de Ribemont *vs.* Prantsusmaa, CE:ECHR:1995:0210JUD00151789, punkt 35.

40 EIK 31. märtsi 2016. aasta otsus Petrov ja Ivanova *vs.* Bulgaaria, CE:ECHR:2016:0331JUD004577310, punkt 44.

41 Põhikohtuasi näitab, et teatavatel asjaoludel esineb teatavate hartas ette nähtud õiguste vahel „hõõrumist" ja seda isegi süütuse presumptsiooni raames. Kuna nende õiguste vahel puudub hierarhia, peavad liidu kohtud leidma õige tasakaalupunkti nende mõnikord üksteisega konkureerivate õiguste vahel.

42 Ei ole mingit kahtlust, et otsus kahtlustatava vahistamise küsimuses ei ole kohtuotsus, millega tehakse otsus tema süü küsimuses.

43 Vt käesoleva ettepaneku punkt 52.

44 Eelotsusetaotlusest ilmneb, et E. Milevi süüd relvastatud röövimises kauplusest 30. detsembril 2008 ei ole veel seaduse kohaselt tõendatud ning et tema suhtes on ikka veel pooleli kriminaalmenetlus, milles uuritakse seda küsimust.

45 Vt direktiivi 2016/343 põhjendus 16.

46 Direktiivi 2016/343 artikli 10 lõikes 1 on sätestatud, et liikmesriigid tagavad, et kahtlustataval ja süüdistataval on tõhusad õiguskaitsevahendid, juhul kui nende käesoleva direktiivi kohaseid õigusi rikutakse.

78. Arvan aga, et kui kohus, kes arutab vahistamise peale esitatud kaebust, tuvastab, et on „suur tõenäosus“ [47], et kahtlustatav pani toime süüteo, jätab see selgelt mulje, et ta on selles süüteos süüdi, ehkki tema süü ei ole seaduse kohaselt tõendatud. Kui tuvastatakse see, ei piirduta „kahtlustuse seisu kirjeldamisega“ [48].

79. Kuigi niisugune lähenemine võib tagada harta artiklis 6 sätestatud õiguse vabadusele tugevdatud kaitse, [49] rikutakse sellega harta artiklis 48 ning direktiivi 2016/343 artiklites 3 ja 4 sätestatud süütuse presumptsiooni.

80. Samas, kuigi ainuüksi sellega, et kohus, kes arutab vahistamise peale esitatud kaebust, leiab „esmapilgul“ [50], et kahtlustatav võis asjaomase süüteo toime panna – analüüsimata esitatud süüstavaid ja õigustavaid asjaolusid –, ei rikuta, vähemalt mitte otseselt, [51] süütuse presumptsiooni, rikutakse sellega harta artiklis 6 sätestatud õigust vabadusele, sest kohus ei kontrolli, kas esinevad põhjendatud kahtlused, et isik pani selle süüteo toime [52].

81. EIÕK artikli 5 lõike 1 punktis c ja EIK väljakujunenud praktikas selle õigusnormi kohta on nimelt nõutud, et isikut ei saaks pidada vahi all, kui ei ole põhjendatud kahtlusi, et ta pani toime süüteo [53].

82. EIK 25. märtsi 1999. aasta otsusest Nikolova *vs.* Bulgaaria, CE:ECHR:1999:0325JUD003119596, punkt 61, ilmneb, et arutades vahistamise peale esitatud kaebust, peab kohus arvesse võtma konkreetseid faktilisi asjaolusid, millele kahtlustatav viitab ja mis võivad tekitada kahtlust, kas vabaduse võtmine oli seaduslik. Sellest järeldub, et kui kahtlustatav viitab niisugustele konkreetsetele faktilistele asjaoludele, mis ei tundu olevat ei vähe tõenäolised ega tühised, peab kohus neid tema vahistamise peale esitatud kaebuse analüüsimisel arvesse võtma.

83. Täpsemalt võib öelda, et kui kahtlustatav esitab oma vahistamise peale esitatud kaebusega seoses õigustavaid tõendeid, mis ei tundu olevat ei vähe tõenäolised ega tühised, peab kohus, kellele on esitatud niisugune kaebus, neid arvesse võtma koos süüstavate tõenditega, et hinnata, kas esinevad põhjendatud kahtlused, et ta pani toime süüteo. [54] Seda tehes ei riku see kohus ei harta artiklis 6 ette nähtud õigust vabadusele ega harta artiklis 48 ning direktiivi 2016/343 artiklites 3 ja 4 sätestatud süütuse presumptsiooni.

84. Lisaks ilmneb EIK praktikast, et ainuüksi see, et kohus on teinud otsuse kahtlustatava vahistamise kohta, ei tähenda tingimata, et tema erapooletus satub kahtluse alla, ning ta võib isegi teatavatel väga täpsetel asjaoludel teha hiljem otsuse selle isiku süü küsimuses. Kõige tähtsam on teada vahistamise kohta tehtud otsuse põhjenduste põhjal, kas kohtul on kahtlustatava süü küsimuses eelarvamus või mitte. [55]

85. Kui kahtlustatava vahistamise kohta tehtud otsuse põhjendustest ilmneb, et kohus kujundas endale tema süü kohta arvamuse, ei või see kohus teha otsust sisulistes küsimustes, vastasel korral rikutakse harta artikli 47 lõiget 2, mis käsitleb õigust õiglasele kohtulikule arutamisele.

47 Vt eelkõige käesoleva ettepaneku punkt 43.

48 Vt käesoleva ettepaneku punkt 74.

49 Sest „suure tõenäosuse“ nõue muudab tõkendina vahistamise kasutamise põhjendamise raskemaks.

50 Vt käesoleva ettepaneku punktid 29 ja 39.

51 Vt käesoleva ettepaneku punkt 62.

52 Vt käesoleva ettepaneku punktid 63 ja 64. Kuigi niisugune lähenemine võib tagada harta artiklis 48 ning direktiivi 2016/343 artiklites 3 ja 4 sätestatud süütuse presumptsiooni järgimise, on see vastuolus harta artikliga 6.

53 Vt käesoleva ettepaneku punktid 63 ja 64.

54 Näib aga – ehkki seda peab kontrollima eelotsusetaotluse esitanud kohus –, et NPK muutmise tulemusena on Bulgaaria kohtupraktika ühe osa kohaselt kohtul, kes analüüsib vahistamise seaduslikkust, keelatud tõendeid kõrvutada ja näidata ära, missugused on usaldusväärsed ja miks. Vt käesoleva ettepaneku punkt 39. Nagu aga komisjon märkis, „on kohtupraktika selles valdkonnas lahknev“.

55 Vt EIK 24. mai 1989. aasta otsus Hauschildt *vs.* Taani, CE:ECHR:1989:0524JUD001048683, punktid 50 ja 51.

86. Lisaks rikutakse põhjendustega, milles on kahtlustatavale osutatud kui süüdlasele, kuigi tema süüd ei ole seaduse kohaselt tõendatud, harta artiklit 48 ning direktiivi 2016/343 artikleid 3 ja 4, olenemata sellest, kas see kohus teeb hiljem otsuse selle isiku süü küsimuses või mitte.

87. Seevastu juhul, kui kohtunik, kes teeb otsuse kahtlustatava vahistamise kohta, piirdub selle kontrollimisega, kas esinevad põhjendatud kahtlused, et viimane pani süüteo toime, võib see kohtunik osaleda sisulise otsuse tegemises ja seega teha otsuse küsimuses, kas see isik on süüdi. Nagu ilmneb käesoleva ettepaneku punktist 83, kui kahtlustatav esitab oma vahistamise peale esitatud kaebusega seoses õigustavaid tõendeid, mis ei tundu olevat ei vähe tõenäolised ega tühised, peab kohus, kellele on esitatud niisugune kaebus, neid arvesse võtma koos süüstavate tõenditega, et hinnata, kas esinevad põhjendatud kahtlused, et ta pani toime süüteo.

VI. Ettepanek

88. Eelnevate kaalutluste põhjal teen Euroopa Kohtule ettepaneku vastata Spetsializiran nakazatelen sadi (kriminaalasjade erikohus, Bulgaaria) eelotsuse küsimustele järgmiselt:

1. Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikleid 6 ja 48 ning Euroopa Parlamendi ja nõukogu 9. märtsi 2016. aasta direktiivi (EL) 2016/343, millega tugevdatakse süütuse presumptsiooni teatavaid aspekte ja õigust viibida kriminaalmenetluses kohtulikul arutelul, artikleid 3 ja 4 tuleb tõlgendada nii, et kui kahtlustatav või süüdistatav esitab õigustavaid tõendeid, mis ei tundu olevat ei vähe tõenäolised ega tühised, peab kohus, kes arutab tema tõkendina vahistamise kohaldamise peale esitatud kaebust, neid arvesse võtma koos süüstavate tõenditega, et hinnata, kas esinevad põhjendatud kahtlused, et ta pani süüteo toime.

2. Kui selle otsuse põhjendustest, millega tehti otsus kahtlustatava või süüdistatava vahistamise kohta, ilmneb, et kohus kujundas endale tema süü kohta arvamuse, ei või see kohus teha otsust sisulistes küsimustes, vastasel korral rikutakse põhiõiguste harta artikli 47 lõiget 2. Põhjendustega, milles on kahtlustatavale või süüdistatavale osutatud kui süüdlasele, kuigi tema süüd ei ole seaduse kohaselt tõendatud, rikutakse ka harta artiklit 48 ning direktiivi 2016/343 artikleid 3 ja 4, olenemata sellest, kas see kohus teeb hiljem otsuse süüdistatava süü küsimuses või mitte.

3. Kui kohtunik, kes teeb otsuse kahtlustava või süüdistatava vahistamise kohta, piirdub selle kontrollimisega, kas esinevad põhjendatud kahtlused, et viimane pani süüteo toime, võib see kohtunik osaleda sisulise otsuse tegemises ja seega teha otsuse küsimuses, kas süüdistatav on süüdi.